

Ouderenmishandeling: Cijfers 2005

Ouderenmishandeling is een maatschappelijke misstand, die maar heel langzaam de weg naar de openbaarheid vindt. Ongeloof en ontkenning dragen daar zeker aan bij, maar evenzo belangrijk is dat het meeste geweld tegen ouderen onzichtbaar is. Het geweld vindt achter de voordeur plaats en wordt veelal gepleegd door mensen die heel nabij staan: partners, kinderen, burens, kennissen of hulpverleners. En zij doen hun mond niet open. Ruim honderd duizend ouderen in Nederland krijgt jaarlijks op de een of andere manier te maken met mishandeling. Ze worden onder druk gezet om hun testament te wijzigen, hun bankboekje wordt geplunderd, ze worden geknepen en geslagen, ze krijgen te weinig eten en drinken of te eenzijdig voedsel, ze mogen geen contact buitenshuis hebben, ze worden uitgescholden, bedreigd en beledigd en soms ook worden ze verkracht of op andere wijze seksueel misbruikt.

In een kleine 200 Nederlandse gemeenten bestaat een Meldpunt Ouderenmishandeling en/of een Consultatienetwerk Ouderenmishandeling. Hier komen meldingen binnen en vervolgens ondernemen hulpverleners actie om het probleem aan te pakken. Het is goed dat deze adressen er zijn, want daders en slachtoffers houden meestal hun mond en omstanders (zoals verre familieleden of burens) hebben het vaak niet in de gaten. Dienstverleners echter zijn zich steeds meer bewust van de signalen van ouderenmishandeling en trekken daarom steeds vaker aan de bel bij een meldpunt of consultatienetwerk. Dit blijkt in de praktijk ook zo te werken, want in 2005 kwam in 80% van de gevallen de melding namelijk van een beroepskracht zoals een politieagent, een medewerker van de woningbouwvereniging, een (wijk)verpleegkundige, een forensisch arts, een helpende of een ziekenhuismedewerker.

De meeste meldpunten en consultatienetwerken hebben zich aangesloten bij het Landelijk Platform Bestrijding Ouderenmishandeling (LPBO). Met ingang van 2005 geven zij elke drie maanden hun meldingen door aan de ondersteuner van het LPBO: het Kenniscentrum Ouderen van NIZW Zorg. Het Kenniscentrum Ouderen verwerkt de meldingen in een totaaloverzicht. In deze factsheet staan de uitkomsten vermeld.

Vormen van ouderenmishandeling

Ouderenmishandeling uit zich in zes verschillende vormen: lichamelijke en psychische mishandeling, verwaarlozing, seksueel misbruik en schending van rechten. Ook in de registratie van Huiselijk Geweld en kindermishandeling worden deze soorten onderscheiden. Bij ouderenmishandeling is echter ook vaak sprake van financiële uitbuiting.

- *Lichamelijke mishandeling*: Blauwe plekken, schrammen, zwellingen, fracturen of brandplekken: deze symptomen kunnen het gevolg zijn van lichamelijke mishandeling. Soms worden ouderen vastgebonden aan een stoel of bed. Ze vertonen dan striemen aan polsen of enkels. Een minder zichtbare vorm van lichamelijke mishandeling is het geven van te weinig of juist te veel medicijnen (bijvoorbeeld slaapmiddelen).
- *Psychische mishandeling*: Bij psychische mishandeling is er sprake van treiteren en sarren, dreigementen, valse beschuldigingen, beledigingen of bevelen. Bij de oudere leidt dit tot gevoelens van angst, woede, verdriet, schuchterheid, verwardheid of apathie.
- *Verwaarlozing*: Lichamelijke verwaarlozing kan blijken uit ondervoeding, uitdroging, slechte hygiëne of wonden als gevolg van doorliggen. Wanneer de geestelijke behoeften van ouderen worden genegeerd, zoals de behoefte aan aandacht, liefde en ondersteuning, spreken we van psychische verwaarlozing.
- *Financiële uitbuiting*: Bij deze vorm van ouderenmishandeling gaat het om het wegnemen of profiteren van bezittingen van de oudere. Te denken valt aan diefstal van geld, juwelen en andere waardevolle spullen, aan verkoop of gebruik van eigendommen zonder toestemming van de oudere en aan gedwongen testamentverandering. Ook iemand financieel kort houden is een vorm van uitbuiting.
- *Seksueel misbruik*: Ouderen kunnen het slachtoffer zijn van seksueel misbruik, zoals exhibitionisme, betasten van het lichaam, verkrachting en gedwongen meekijken naar pornofilms.

- *Schending van rechten:* Hiervan is sprake wanneer de rechten van ouderen, zoals het recht op vrijheid, privacy en zelfbeschikking, worden ingeperkt. Bijvoorbeeld door post achter te houden, bezoekers weg te sturen, de telefoon af te sluiten en de oudere te verhinderen het huis te verlaten.

Uit de LPBO-registratie 2005 blijkt dat 41% van de slachtoffers lichamelijk wordt mishandeld, 46% psychisch geweld ondervindt, 37% financieel wordt uitgebuit, 18% wordt verwaarloosd, bij 12% elementaire rechten worden geschonden en 3% seksueel misbruikt. Omdat regelmatig verschillende soorten van ouderenmishandeling naast elkaar voorkomen, overschrijden de gezamenlijke percentages de honderd procent.

Casus

Mevrouw (82) is sinds vijf jaar weduwe. Naast haar AOW heeft ze een pensioen en een hypotheekvrij huis. Na zijn echtscheiding is haar zoon met kleinzoon bij haar in komen wonen. De zoon is verslaafd aan alcohol en cocaïne. Hij heeft van haar spaargeld een auto gekocht en onder invloed total loss gereden en daarna op naam van zijn moeder een nieuwe auto gekocht. Ook heeft hij zijn moeder gedwongen om een hypotheek op haar huis te nemen. Spaar- en hypotheekgeld zijn nu op. Zoon en kleinzoon overheersen het huis. Ze schreeuwen en schelden voortdurend tegen elkaar en tegen mevrouw, maken overal een bende van en eten en drinken alles op wat mevrouw in huis haalt. De kleinzoon steelt fietsen die hij in de schuur van zijn oma stalt. Uit het verslag: 'Betrokkene wil naar buiten toe niets toegeven en neemt de twee steeds in bescherming. Haar dochter doet ten einde raad een melding bij het Meldpunt Ouderenmishandeling. Ik heb daarna voorzichtig enkele huisbezoeken afgelegd. Mevrouw zat telkens te trillen van angst voor de mogelijkheid dat de "jongens" thuiskwamen. Ze beweerde dat het toch wel lieverds waren en dat ze zelf ook niet makkelijk is. Ze zegt dat ze de situatie niet meer aankan en er het liefst uit wil stappen'.
Uit: LPBO-registratie 2005.

Geslacht

Mishandeling van ouderen is vaak gericht op vrouwen. Uit de LPBO-registratie 2005 blijkt dat meer dan driekwart (77%) van de slachtoffers van ouderenmishandeling vrouw is. Zowel in Nederlands (Comijs 1999) als Duits onderzoek (Brendebach 2000) naar ouderenmishandeling komt naar voren dat vrouwen veel vaker het slachtoffer worden dan mannen.

Casus

Mevrouw X is een 85-jarige weduwe en slecht ter been. Ze bewoont een herenhuis waarin veel antiek staat. Momenteel woont haar jongste zoon Piet, na zijn scheiding, bij haar. Omdat Piet weer bij zijn moeder woont, mag zij van haar ex-schoondochter haar kleinkinderen niet meer zien. Daarnaast is hij een paar maanden geleden ontslagen bij een groot bedrijf waar hij een goede baan had. Jannie is vrijwilliger en houdt mevrouw gezelschap als Piet op dinsdag met zijn vrienden gaat biljarten. Als Jannie mevrouw helpt om haar vest uit te doen, vallen haar de blauwe plekken op die mevrouw op beide onderarmen heeft. Mevrouw kan zich niet herinneren hoe ze daaraan komt. Jannie wordt argwanend als ze 2 weken later ook blauwe plekken op een schouder ontdekt. Ook nu zegt mevrouw X zich niets te herinneren. Jannie vraagt of ze de Thuiszorgmedewerkster Trudy mag bellen, misschien weet zij meer? Dan ziet Jannie dat de telefoonstekker niet is ingestoken. Als ze weer thuis is belt Jannie naar Trudy en vraagt haar heel voorzichtig wat Trudy vindt van mevrouw X. Nu zij hun zorgen delen vallen er wel dingen op: Trudy dacht dat mevrouw zich dingen verbeeldde als zij zei dat er weer wat mis was met de telefoon (schending van grondrechten). Jannie begrijpt nu dat mevrouw nooit een ijsje wil gaan eten door geldgebrek (financiële uitbuiting) Plus de onverklaarbare blauwe plekken (lichamelijk mishandeling). Wat is er gedaan? Trudy heeft advies ingewonnen bij het Meldpunt Ouderenmishandeling. Dat adviseerde haar in overleg te gaan met haar leidinggevende. Vervolgens heeft de leidinggevende binnen veertien dagen een afspraak gemaakt met mevrouw X en zoon Piet.
Uit: LPBO-registratie 2005.

Leeftijd

De gemiddelde leeftijd van de slachtoffers van ouderenmishandeling ligt rond de tachtig jaar. De meeste meldingen vallen in de leeftijdscategorie van 80 tot 89 jaar. De oudste slachtoffers zijn 96. Ruim 10% (11.1%) van alle slachtoffers van ouderenmishandeling is 90 jaar of ouder.

Casus

Een 92-jarige vrouw woont in bij familie (niet). De woning ligt afgelegen in een buitengebied. Ze krijgt geen warm eten, mag niet douchen en beschikt niet meer over haar geld. Ze durft hierover niets te zeggen, want haar aangetrouwde neef zegt haar hondje kapot te maken als zij gaat zeuren. De aanleiding voor de melding is dat haar nicht niet meer wil dat mevrouw naar de dagopvang gaat. Mevrouw heeft toen op de dagopvang haar hart uitgestort bij een dochter van een medebezoekster en die heeft de zaak aanhangig gemaakt.
Uit: LPBO-registratie 2005.

Leefsituatie

Uit de LPBO-registratie 2005 blijkt dat 54% van de slachtoffers in gezinsverband woont. Hiervan woont 41% samen met een partner en 13% met een kind. 39% van de slachtoffers woont alleen. Uit het onderzoek van Comijs (1999) blijkt dat het om 36% alleenstaanden gaat en in Duitsland is het percentage alleenstaanden 32% (Brendebach 2000). Ook uit deze onderzoeken blijkt dat ouderenmishandeling zich vaak in gezinsverband voordoet. In 7% van de meldingen woont het slachtoffer in een verzorgings- of verpleeghuis. Dit laatste cijfer geeft waarschijnlijk een vertekend beeld, omdat de meeste meldpunten Ouderenmishandeling zich alleen richten op zelfstandig wonende ouderen.

Casus

Een 71-jarige man heeft een beroerte gehad. Hij lijdt aan een beginnende dementie en is bedlegerig. Hij woont met zijn echtgenote in een appartementencomplex. Buren vertellen de huismeester dat ze vaak scheldpartijen horen en regelmatig merken dat de echtgenote rake klappen uitdeelt. De vrouw (68) is 'verstandelijk wat achter' en begrijpt niet goed wat er met haar man aan de hand is. Ze wordt hier boos van en in haar boze buien gaat ze schelden en slaan. De huismeester van het complex meldt dit aan een wijkverpleegkundige, die poolshoogte gaat nemen. Hieruit blijkt dat er sprake is van emotionele en lichamelijke mishandeling. De huwelijksrelatie was al jaren slecht, maar verslechterde nog eens door de ziekte van de man. Besloten is tot voorlopige opname in een verpleegkliniek. In afwachting op deze opname is er Thuiszorghulp ingezet en gaat de man enkele dagen per week naar de dagopvang.
Uit: LPBO-registratie 2005.

Relatie dader/slachtoffer

De daders van ouderenmishandeling zijn vooral te vinden in het directe familieverband. Het zijn vooral de partner en de kinderen die zich hieraan schuldig maken. In 48% van de gevallen betreft het naast familieleden zoals kinderen, kleinkinderen en neven/nichten. In 34% van de gevallen is de partner de dader. In 10% van de gevallen gaat het om een buur of een kennis en in 8% is de dader een beroepskracht.

Casus

Een verpleegkundige is werkzaam op de psychogeriatrische afdeling van een verpleeghuis. Eerder heeft een strafzaak tegen hem gediend en is het tot een veroordeling gekomen. Nu buigt de tuchtrechter zich over deze zaak en dit leidt tot doorhaling van de inschrijving in het BIG-register. De verpleegkundige kan hierdoor zijn beroep niet uitoefenen. Er is sprake van een klacht in dertien onderdelen, waaronder: (-) heeft een patiënte na een bepaald incident met geweld naar haar kamer gesleurd; (-) heeft een patiënte in haar eigen overgeefselsel laten liggen; (-) een patiënte loopt een armbreuk op tijdens zijn dienst; (-) een patiënte heeft door onduidelijke oorzaak een bult op haar scheenbeen; de verpleegkundige negeert het verzoek om hiernaar te laten kijken en hij maakt geen melding van het gebeurde; (-) gebruikt lichamelijk geweld na een incident met een patiënt; (-) laat een patiënte in strijd met de geldende instructies alleen op de postoeel; de patiënte valt en loopt iets op, waaronder het opnieuw breken van een oude heupbreuk; (-) toucheert een patiënte meermalen zonder medische noodzaak en zonder opdracht van een arts.

Uit: Uitspraken Klachtrecht, november 2001.

Intentie

Bij de registratie van meldingen wordt onderscheid gemaakt tussen opzettelijke mishandeling en ontspoorde zorg. Bij opzettelijke mishandeling weten de daders wat ze doen. Ze handelen uit financieel gewin, desinteresse of uit wraak. Soms wortelt ouderenmishandeling in een lange traditie van familiegeweld en –conflicten. Daarnaast kan de mishandeling ook het gevolg zijn van ontspoorde zorg. Overbelaste mantelzorgers beseffen dan soms niet eens dat ze te ver gaan. Hun acties komen voort uit onmacht. Uit de LPBO-registratie 2005 blijkt dat bij driekwart van de gevallen ouderenmishandeling sprake is van opzettelijke mishandeling en bij een kwart sprake is van ontspoorde zorg.

Casus

Een dochter draagt de zorg voor haar moeder (93). Overdag werkt ze en dan is moeder alleen thuis. Het huis is erg vies. Moeder is verwaarloosd: ze ligt zonder ondergoed in een vies bed en zit onder de onverzorgde wonden. Ze krijgt onvoldoende eten en drinken. Knelpunt is dat zowel moeder als dochter hulp weigeren.

Uit: LPBO-registratie 2005.

Literatuur

- Bakker, H. (2002) Met de mantel der liefde. Als mantelzorg aan ouderen ontspoorde. Utrecht: NIZW.
- Bakker, H., J. Beelen en C. Nieuwenhuizen (1999) De au van ouderdom. Ouderenmishandeling, perspectieven voor hulpverlening. Utrecht: NIZW.
- Brendebach, Chr.M. (2000) Gewalt gegen alte Menschen. Bonn: Hirsch, Kranzhoff und Erkens.
- Comijs, H. (1999) Elder mistreatment. Prevalence, risk indicators and consequences. Amsterdam: Vrije Universiteit
- Heerwaarden, Y. van en K.Schaafsma (2005) Je ziet het pas als je het gelooft. Preventie en bestrijding van ouderenmishandeling. Amsterdam: LPBO.
- Kriek, F. en R.J.M. Oude Ophuis (2003) Een verkennend onderzoek naar ouderenmishandeling. Amsterdam: Regioplan Beleidsonderzoek.
- Ramkema, H. (2002) Signaal op rood. Utrecht: NIZW